

Nguyễn Huy Thiệp

PHẨM TIẾT

(Mười truyện trong bản nhỏ)

Chữ trình đáng giá ngàn vàng...

Chữ trình còn một chút này...

Chữ trình kia cũng có ba bảy đường...

(Nguyễn Du)

Việc tìm ra ngôi mộ cổ ở vùng lòng hồ trong khu vực thủy điện sông Đà khiến tôi lại lên Tu Lý, huyện lỵ Đà Bắc. Ông Quách Ngọc Minh (bạn đọc đã làm quen với ông qua hai truyện ngắn Kiếm sắc và Vàng lửa của tôi) ngờ rằng ngôi mộ này là của bà Ngô Thị Vinh Hoa sống cách đây gần hai trăm năm. Truyền thuyết người Mường vùng này kể rằng bà đã lập ra dòng họ Quách. Hôm dời mộ từ khu vực lòng hồ lên Tu Lý, tôi đã đến xem. Mộ ở vuông đất hẹp, bằng phẳng, cách bờ sông Đà hai trăm năm mươi mét, ở độ cao mười sáu mét kể từ mặt sông. Bao nhiêu năm nay chưa bao giờ lũ sông Đà ngập đến chỗ này. Nhìn bề ngoài, ngôi mộ cổ trông không khác một gò mồi lớn. Đào sâu ba mét thấy vữa gạch.

Người chết táng theo lối xưa, trong quan ngoài quách. Quan tài làm bằng gỗ quý, ván dày tám phân, dăm gỗ nhỏ, đưa ra ngoài trời có màu mận chín. Quan tài chạm trổ đơn giản nhưng đẹp mắt. Khi bật nắp quan tài, thấy có một lớp vải lụa hồng. Dưới lớp vải lụa hồng, là một màng trong suốt như

thạch, hiện lên hình một phụ nữ đẹp rực rỡ, khuôn mặt tươi tỉnh như người sống, trang phục xiêm y lộng lẫy. Đây là ngôi mộ kết. Tất cả chúng tôi thấy đều kinh hoàng. Thoắt cái, một làn sương mờ trên quan tài ùn lên phủ kín xung quanh. Mười phút sau, làn sương tan hết, trong quan tài chỉ còn một bộ xương đen như mun, lớp vải lụa hồng cũng không thấy nữa. Trong quan tài đầy vụn chè khô, lẫn ở đáy rất nhiều đồ trang sức quý giá. Ông Quách Ngọc Minh tự tay rửa sạch từng đốt xương bằng rượu quý và nước thơm, đặt vào vuông vải trắng trong tiểu sành. Tôi chưa bao giờ chứng kiến lần bốc mộ nào có ấn tượng mạnh như thế. Con gái ông Quách Ngọc Minh là Quách Thị Trinh hỏi tôi có biết gì về người phụ nữ nằm trong ngôi mộ hay không? Tôi băn khoăn quá. Phải là người mơ mộng và nghiêm khắc mới hiểu rằng biết hoặc không biết, đều chỉ là những ước lệ mơ hồ, có tính lịch sử và hạn chế. Câu chuyện này kể về người phụ nữ nằm trong ngôi mộ ấy.

Ngô Thị Vinh Hoa là con thứ mười của Ngô Khải. Khải là hậu duệ của Chương Khánh Công Ngô Từ, người đã sinh ra bà Ngô Thị Ngọc Dao, mẹ vua Lê Thánh Tông. Ngô Khải là bậc đại phú, nhà gần chùa Tiên Tích, chuyên buôn hàng tơ lụa. Nhà Khải kho đụn không khác gì phủ Chúa, đầy tớ vài trăm người. Khải giao du rộng, chơi với toàn người sang. Con gái họ Ngô đẹp nổi tiếng Kẻ Chợ, đời này qua đời khác nhiều người được tuyển vào cung. Khải có bảy người con gái thì sáu người đều là thiếp yêu ở phủ Chúa. Vinh Hoa là con gái út. Khải rất yêu chiều. Khi đẻ ra Vinh Hoa, trên nóc nhà bỗng có đám mây ngũ sắc bay đến, tỏa ra ánh sáng rực rỡ, khắp nơi hương thơm ngào ngạt. Trên cổ Vinh Hoa có bảy tròng hoa quần cổ, xòe lòng tay ra thấy có viên ngọc... ở trong, trên khắc hai chữ □ thiên mệnh □. Khải dựng tóc gáy, lập bàn thờ tạ trời đất. Có người bảo rằng: □ Trời mượn cửa nhà ông gửi ngọc, liệu mà chăm chút □. Vinh Hoa lớn lên, hát hay, đàn giỏi, đẹp lồ lộ nói câu nào thiêng câu ấy. Khải rất sợ. Tỉ như trời nắng chang

chang, nàng buột miệng □ngày kia trời mưa□, quả nhiên ngày kia mưa thật. Tỉ như có người đi qua, nàng bảo □mai ông này chết□, quả nhiên người ấy không ốm đau bệnh tật gì hôm sau lăn ra chết. Trai gái lấy nhau thường dặt đến trước mặt nàng nhờ xem, nàng gặt đầu là lấy được, nàng lắc đầu thì chịu, ba đầu sáu tay gì lễ cưới cũng không thành.

Nhà Ngô Khải có cửa hàng tơ lụa gần Hồ Gươm. Khi nào Vinh Hoa trông hàng, khách vào mua đông như hội. Ai trót tham, do vải thừa, trả tiền thiếu, khi về nhà nếu không bị chó cắn thì nhà cháy, đại để thế, tai họa không lường được. ở Kẻ Chợ có câu ca:

Biết điều thì tránh Vinh Hoa

Quịt năm các bạc mất nhà như chơi.

Năm Kỷ Dậu (1789) Quang Trung Nguyễn Huệ kéo quân ra Bắc diệt Mãn Thanh xong, tìm cách an dân. Nghe theo lời Trần Văn Kỷ, nhà vua cho mời cơm các nhà danh giá thế phiệt trong thành, Khải cũng được mời.

Khi thiệp mời đưa đến nhà Khải, Khải cho gọi người quản lý tên là Sâm đến bàn. Khải nói: □Ta không đi không được, Quang Trung là bậc anh tài, hào hùng lắm. Ta ăn lộc nhà Lê, nhưng cũng không bỏ lộc nhà Trịnh, gì thì gì cũng mang tiếng cơ hội. Bây giờ Quang Trung mời đến, nên cư xử thế nào cho □phải□ Sâm nói: □Đại nhân chớ băn khoăn về chuyện cơ hội hay không cơ hội. Điều ấy vô nghĩa. Có điều Quang Trung đang thịnh, lẽ đời là phải phù thịnh, đại nhân cứ thế mà làm. Ta không phù Quang Trung, sợ cơ ngơi này khó bảo toàn, lấy ai tiếp nối? Lính Tây Sơn chỉ cho môi lửa, vu cho tàn quân Tôn Sĩ Nghị là xong, lúc đó ta biết kêu ai? Không nói gì đến đại nhân bị hại, bọn Sâm này cũng mất niêu cơm□. Khải cười: □Mày ranh ma lắm. Ta nghe mày□. Nói đoạn bảo Sâm chuẩn bị lễ vật đi dự tiệc.

Sâm là tên đều cáng, xuất thân lái trâu, từ lâu có ý hại chủ. Chuẩn bị lễ vật

cho Khải, Sâm cho vào rương hòm toàn những đồ vàng bạc giả còn vải lụa quý thì cho cắt vụn ra từng đoạn ngắn. Khải không biết gì, cứ thế cho đầy tó mang vào cung.

Bữa tiệc của vua Quang Trung có đủ mặt mấy trăm gia đình giàu có ở Kẻ Chợ. Khải ngồi chiếu trên cùng. Vua Quang Trung nói: □Ta xuất thân áo vải cò đào, vì nước xả thân, dẹp yên bốn cõi. Thời chiến ta lấy kẻ có sức lực làm điểm tựa, thời bình ta lấy kẻ có trí lực làm điểm tựa. Nay các ông đến đây, đều là những người có của, tức là những người có trí lực cả; ta cho ăn cho uống, xin các ông vì ta mà mở mang công nghệ, bán buôn, làm cho nước giàu dân mạnh□. Bọn Khải lạy tạ, ai cũng vui vẻ hứa sẽ vì nước mà làm giàu.

ăn uống xong, nhân vui vẻ, vua Quang Trung hỏi thức ăn có vừa miệng không, Khải đang say, đại miệng nói rằng: □Ngon thì ngon nhưng chưa biết nấu, hơi ghê ghê, có vị lợm□. Nhà vua cười nhạt, không nói năng gì. Khách dự tiệc lần lượt cho dâng vào các lễ vật mừng, đủ đồ ngọc ngà châu báu; sơn hào hải vị rất lạ. Vua Quang Trung đứng xem, trầm trồ thán phục. Đến lượt Khải, Khải cho đầy tó khênh vào ba cái rương to, mở ra thấy đồ vàng bạc toàn đồ giả, vải lụa bị cắt ra từng mảnh vụn nhỏ. Khải thất sắc, mọi người có mặt thấy kinh hoàng. Vua Quang Trung giận lắm, mắng rằng: □Thằng Khải kia, tài bằng cái đầu, khinh ta quá chừng! Trời cho mày sống, cướp không biết bao nhiêu lộc thiên hạ, ăn miếng ngon không biết đầy mồm, còn chê là lợm. May nhờ phúc tổ, có ít của chìm, như cái đuôi khô, tháng ba ngày tám mang ra gặm tưởng xênh xang ư?□

Khải về nhà, cảm tức tên Sâm lắm. Tên Sâm đã bỏ trốn. Đang hoang mang thì đã thấy tướng của Tây Sơn là Đặng Tiến Đông mang quân đến vây, bắt tịch biên gia sản. Khải khóc lóc kêu oan nhưng không sao được. Vinh Hoa từ trong lầu chạy ra, rẽ đám lính Tây Sơn, quỳ trước mặt Đặng Tiến Đông

lạy rằng: □Tướng quân tha cho, việc này ở tên đầy tớ khốn nạn. Thân phụ thiếp hồn nhiên, lỗi phạm đến uy trời. Tướng quân vì thiếp mà xét phải trái, sao chỉ vì một gã buôn trâu mà gây oán hận?□ Đặng Tiến Đông thấy Vinh Hoa xinh đẹp lạ lùng đánh rơi cả kiếm. Là người có học, Đông biết anh hùng và mỹ nhân ở đời đều hiếm, nông nổi phạm đến có tội với trời. Đông bảo rằng: □Tội của cha nàng đáng chết nhưng quyền tha không phải quyền ta. Nàng muốn giải tội cho cha, phải vào cung mà tâu bày□. Nói rồi Đông quay ra cho lính bao vây dinh thự nhà Khải, còn tự mình dẫn kiệu Vinh Hoa vào cung.

Đặng Tiến Đông vào cung, tâu bày sự việc với vua Quang Trung. Nhà vua thấy Vinh Hoa, thốt nhiên rùng mình, hoa mắt, đánh rơi cốc rượu quý cầm tay. Vinh Hoa nói năng rành rẽ, đâu vào đấy, nhà vua thích lắm. Nhà vua hỏi gì, nàng trả lời điều ấy, nói thông cả buổi, kim cổ đông tây đủ cả. Bọn Trần Văn Kỷ ngồi nghe toát cả mồ hôi. Nhà vua bảo Vinh Hoa hát. Nàng gảy đàn hát:

Mây ngũ sắc ứng diềm lành
Con Tào xoay vẫn
Ai biết gặp nhau ở đâu
Mộng tưởng hảo huyền
Muôn dặm đường trường
Khi cưỡi voi giục trống đánh thành.
Có nhớ ngày xưa...
Đom đóm lập lòe ở góc vườn không.
Có nhớ mẹ ta cấy nanh ở miệng không.
Mỗi sâu của ta chỉ có mặt trăng biết
Ngồi trên ngai cao còn biết sợ ai..
Ngọc tỷ cầm trên tay lo việc nước

Biết lo là được, còn thành bại ở trời
ở nơi người
Người ngoan không nên...
biện bạch có quỷ thần hay không có quỷ thần
Hay nhìn từng giọt đồng hồ rơi mà run sợ.

Tiếng đàn có khí lạnh, mọi người không ai dám thở. Vua Quang Trung hỏi nhỏ: □ Vận Tây Sơn được mấy đời? □ Vinh Hoa bảo: □ Sao không hỏi được bao nhiêu ngày□.

Vua Quang Trung giữ Vinh Hoa lại trong cung, rồi sai Đặng Tiến Đông rút quân khỏi nhà Khải. Khi Đông đến nhà Khải thì Khải hổ thẹn đã treo cổ tự tử. Vua Quang Trung thương xót, hỏi lại thì đã muộn. Nhà vua đang đêm xoa tóc, đi chân đất, vừa đi vừa vấp, chạy vào báo cho Vinh Hoa việc Khải mất. Vinh Hoa lập bàn thờ ngay trong cung, thắp hương, tạ vong linh Khải rồi bảo: □ Bệ hạ khỏi bận lòng. Phận nào phận ấy. Trời chỉ nhờ cửa sinh, có ai giữ được bố mẹ sống một nghìn năm? Bệ hạ có thương, cho mở kho lấy một đấu vàng để trả đạo hiếu□. Nhà vua gật đầu. Khi đi ra gặp Trần Văn Kỷ, nhà vua bảo: Ta nóng nảy đã đành, ta có lý của ta. Còn cái lũ nhà giàu khốn nạn, chỉ biết mỗi thân mình, Khải bị hạn, sao không có đứa nào đứng ra kêu hộ một tiếng?□ Trần Văn Kỷ tâu: □ Bệ hạ không hiểu bọn nhà giàu, chúng có thương xót ai bao giờ? Ta có câu: Có đức mới đủ, có phũ như chó mới giàu!...□ Nhà vua lại hỏi: □ Khải khôn khéo thế, bình sinh cẩn thận, sao sơ suất đến nỗi bị tên đầy tớ kia lừa?□ Trần Văn Kỷ tâu: □ Đời người ta có vận hạn, Khải không sợ trời, tính ích kỷ, giàu có mà đóng cửa ăn một mình; không biết giúp ai, không biết làm điều phúc, điều thiện, không biết chia lộc cho thiên hạ, trông thấy người hiền ngoảnh mặt đi; khi hạn đến, tránh sao kịp được? Nói chi đến mưu thẳng buôn trâu, có khi chỉ vì con ruồi cũng làm

tan nghiệp □ Nhà vua gật đầu, cho làm ma Khải rất hậu rồi lệnh truy nã tên Sâm.

Vinh Hoa ở trong cung, vua Quang Trung rất ân cần, thương xót. Từ quan tới lính, không ai không nể vì. Nàng ăn nói khoan hòa, cư xử thông minh, lịch lãm, bọn Ngô Văn Sở, Ngô Thị Nhậm, Đặng Tiến Đông, Vũ Văn Dũng, Trần Văn Kỷ... ai cũng quý trọng nàng. Nhiều việc triều chính nàng tham dự, mọi ý kiến luận bàn của nàng vua Quang Trung hết sức thân phục, làm gì cũng thành. Cũng có khi nàng múa hát cho mọi người xem. Vua Quang Trung nói: □ Ta được Vinh Hoa như được báu vật, một Vinh Hoa bằng ba vạn người □.

Tuy vua Quang Trung đối xử ân cần, hết lòng yêu thương chiều chuộng, song Vinh Hoa vẫn một mực không cho nhà vua thành thân. Mỗi khi nhà vua ngỏ ý, nàng đều khéo léo chối từ. Nhà vua rất lấy làm buồn. Tuy hàng ngày gặp nhau nhưng nhà vua vẫn không sao gần gũi được.

Ổn định xong Bắc Hà, vua Quang Trung giao việc triều chính cho bọn Ngô Văn Sở rồi kéo quân về Phú Xuân, đưa cả Vinh Hoa theo. Ít lâu sau nhà vua bỗng mất đột ngột. Khi lâm chung, có Vinh Hoa đứng hầu bên giường, nhà vua nhìn mãi Vinh Hoa mà không nhắm mắt. Cả triều đình thương cảm. Con trai nhà vua là Nguyễn Quang Toản vuốt mắt cho cha nhưng hễ buông tay ra mắt nhà vua lại mở trừng trừng. Đến cả Hoàng hậu Ngọc Hân cũng thế. Sau Vinh Hoa phải lấy ngón tay út của mình đặt lên hai mi mắt nhà vua thì mắt nhà vua mới nhắm lại được. Sau đấy, chỗ ngón tay út của Vinh Hoa đen như chàm, rửa thế nào cũng không sạch.

Từ khi vua Quang Trung mất, nội bộ Tây Sơn rối ren, Nguyễn Quang Toản kéo quân vào Quy Nhơn đánh bác ruột mình là Nguyễn Nhạc. Bọn tướng của Tây Sơn là Vũ Văn Dũng đánh nhau, chia năm xẻ bảy cơ nghiệp. Năm Tân Dậu (1810), vua Gia Long Nguyễn Phúc ánh chiếm Phú Xuân Nguyễn

Quang Toản chạy ra Bắc, triều Tây Sơn sụp đổ.

Khi chiếm Phú Xuân, tướng của Gia Long là Vũ Văn Toản vào trước, kéo quân thẳng vào hậu cung, cướp được nhiều cung tần mỹ nữ, cướp được cả Ngô Thị Vinh Hoa. Quân hồi vô phùng, Toản hốt rất nhiều vàng bạc. Toản vốn xuất thân quân tượng, theo vua Gia Long nhưng thâm tâm có ý không phục. Khi vua Gia Long vào thành an dân, kiểm kê kho đụn Tây Sơn, thấy chẳng còn bao nhiêu. Nhà vua hỏi Toản: □Của cải trong kho, không có cánh mà bay à?□ Toản tâu: □Từ khi Nguyễn Huệ chết, Tây Sơn làm gì có của, chỉ có chuột□. Nhà vua hỏi: □Phi tần không còn ai ư?□ Toản tâu: □Đàn bà trơn mà nhanh như rắn, động ỏ là chuồn, biết đâu mà lần?□ Nhà vua nín lặng, không nói năng gì.

Ít bữa sau, có người mật báo với vua Gia Long nhà Toản chứa đầy gái đẹp với đồ vàng bạc. Nhà vua giận lắm, đang đêm đến vây nhà Toản, thấy Toản đang ngủ trên giường bèn trối nghiêng lại.

Tướng của vua Gia Long là Nguyễn Văn Thành soi đuốc dẫn nhà vua đi xem xét, quả nhiên thấy đúng như lời mật báo. Nhà vua gọi Toản ra mắng: □Thằng khốn nạn theo voi ăn bã mía kia, đều cáng chừng nào. Mày mượn danh ta để đi ăn cướp với chơi gái à?□ Toản lay van: □Bệ hạ tha cho. Toản theo bệ hạ từ thuở hàn vi, nằm gai nếm mật đắng cay. Nay nghiệp đã thành, muốn hưởng lạc riêng, thế gọi là trả giá đời sống□. Nhà vua cười nhạt: □Mày tưởng công mày to ư? Mày ở gần ta mà không biết ta. Mày kể công với ta làm gì? Mày chỉ dựa vào trò chơi của ta. Trò chơi nào chẳng vô công? Mày phạm luật thì mày chịu. Đừng trách ta ác□. Toản lại lay van: □Bệ hạ! Bệ hạ! Bệ hạ nói gì vậy? Đẩy vạ con người vào cuộc binh đao là trò chơi sao? □ Nhà vua bảo: □Binh đao là trò chơi của trời. Sao mày lại hỏi ta? Ta chơi trò khác, chơi trò đế vương!□ Toản lại lay van: □Bệ hạ thương tình! Vàng bạc trả lại bệ hạ! Phi tần trả lại bệ hạ! Chỉ xin bệ hạ ban cho Ngô Thị

Vinh Hoa □ Nhà vua nổi giận : □ Thằng mặt xanh kia! Kề miệng lỗ còn dê
ư? Ta cho cắt dải mảy! Ta cho mảy ăn cứt □. Nhà vua vào phòng Ngô Thị
Vinh Hoa. Mở cửa ra, thấy Vinh Hoa bị trói, trên người không có mảnh vải
che. Gia nhân thưa rằng Toàn muốn làm nhục Vinh Hoa nhưng nàng không
chịu, nhà vua rất thương xót. Nhà vua đến gần, thấy Vinh Hoa đẹp quá, bỗng
nhiên xây xẩm mặt mảy. Nhà vua thở dài, ngã quay ra đất, ngất lịm đi.

Vinh Hoa ở trong cung được nhà vua hết sức vêu chiều. Dần dần nàng hồi
tâm lại, đẹp mơn mớn y như lộc mùa xuân. Biết Vinh Hoa có tài múa hát, lại
có tài đoán định việc trước sau, nhà vua thích lắm, muốn lấy làm vợ.

Nguyễn Văn Thành can: □ Bệ hạ! Bệ hạ! Vinh Hoa ở với Nguyễn Huệ bao
năm mà Huệ không dám đụng vào thân thể. Thần xin bệ hạ giữ lấy mình
ròng! □ Nhà vua bảo: □ Thế là Huệ đại, Huệ trọng tinh thần mà bỏ thể xác □.

Thành hỏi: □ Bệ hạ muốn dùng Vinh Hoa ở phần tinh thần hay phần thể
xác? □ Nhà vua bảo: □ Làm đến đại tướng còn ngu. Bậc đế vương giữ nước
là ở tinh thần, còn giữ mình là ở thể xác □. Thành lắc đầu rồi lui ra.

Vua Gia Long vào cung, tìm Ngô Thị Vinh Hoa, nhà vua bảo nàng. □ Ta
muốn sở hữu nàng như nuôi con gà, con vịt trong nhà. Vinh Hoa tâu: □ Bệ
hạ muốn làm vua gà, vua vịt hay sao? □ Nhà vua thở dài: □ Sứ mệnh đế
vương thật là sứ mệnh khôn nạn, chỉ được quyền cao cả, không được quyền
đê tiện □.

Vinh Hoa tâu: □ Ai cũng phải thế □. Nói rồi nàng ôm đàn hát:

Nước có còn không

Nước có mạnh không

Thiên tử là cái gôe lớn thiên hạ

Cây cao, bóng cả

Trùm lên muôn dân

Gió mây có biến hóa

Ghi nhớ trong tâm trường
Nhắc ai tự chủ trương
Giữ chữ □ thường□
Chính đạo thuần vương

Nhà vua nghe tiếng đàn, mơ màng, gục đầu xuống bàn ngủ thiếp đi. Khi tỉnh dậy, nhà vua không thấy Vinh Hoa đâu nữa, chỉ thấy trên bàn có ghi mấy chữ:

Thời lai phong tống tạ Đà giang
(Thời vận đến, gió đưa lại phía sông Đà)

Nhà vua sai tìm Vinh Hoa khắp nơi nhưng không thấy. ít lâu sau, ở vùng huyện lỵ Đà Bắc (thuộc phủ Hưng Hóa), người ta vớt được một xác phụ nữ quý tộc trôi trên sông, trên tay có bế một đứa bé con còn sống. Quan sở tại báo việc này về triều đình. Vua Gia Long cho người lên xem xét, nhận ra người chết giống hệt Ngô Thị Vinh Hoa. Nhà vua cho làm ma nàng rất hậu, bắt lập miếu thờ. Đứa bé con được những người dân Mường ở đây đón về nuôi. Trong miếu thờ có đôi câu đối của nhà vua ban, ghi rằng:

Sự nhị quân, vĩnh thủ trinh tâm
Lưu vạn cổ, bảo tồn phẩm tiết.
(Thờ hai vua, vẫn giữ lòng trinh
Lưu muôn thuở, còn nguyên phẩm tiết).